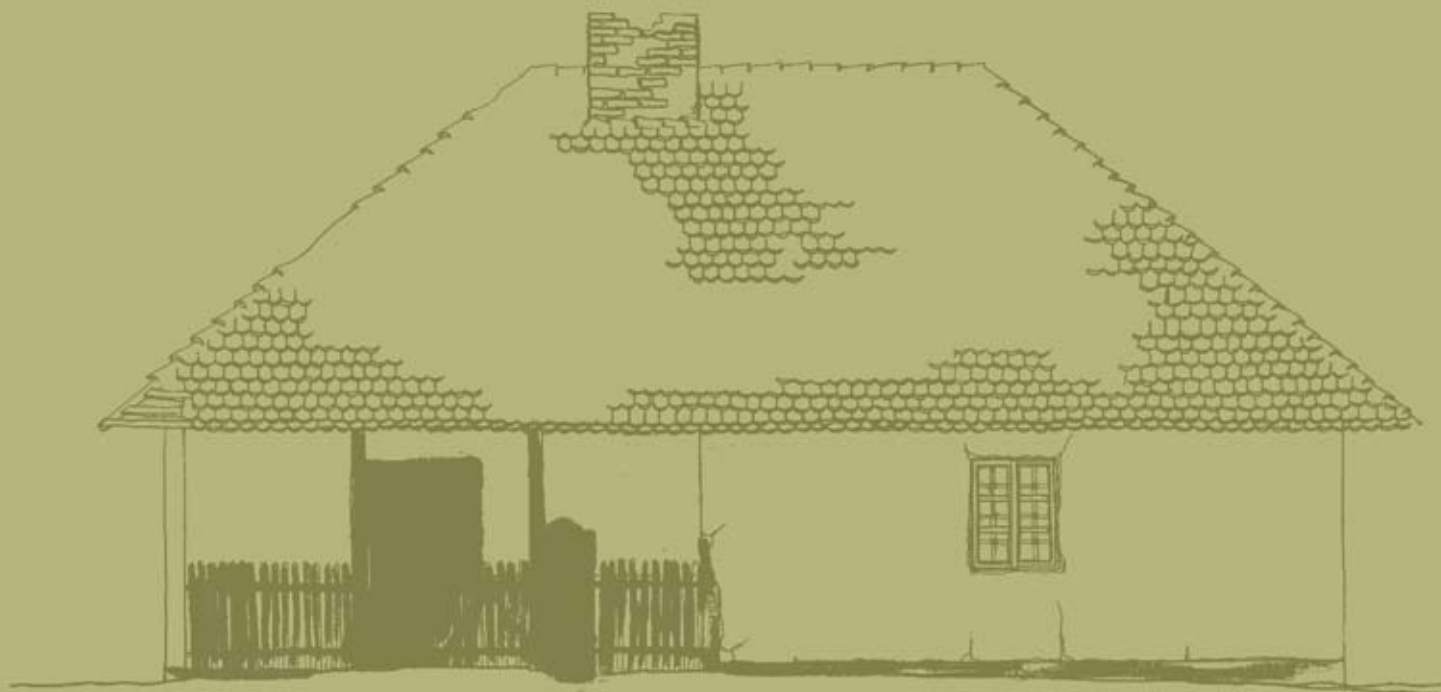

Родна кућа војводе Степе Степановића
Birth House of Field Marshal Stepa Stepanović

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

Главна фасада-изглед пре реконструкције 1984-1990. године
Main façade before restoration in 1984–90

Родна кућа војводе Степе Степановића

Врчинска 1, Кумодраж

Културно добро од великог значаја

Општи изглед куће са окућницом након реконструкције 1990. године
View of the house after restoration, 1990

Кумодраж се кроз историјске периоде мењао вековима, насеље је срасло с градом и у потпуности изгубило карактер села. Из периода средине XIX века, нама у наслеђе остала је сеоска кућа у којој се 12. марта 1856. године родио истакнути српски војвода из Првог светског рата Степа Степановић.

Недостатак материјалних и писаних података о селу Кумодраж у средњем веку, односно до почетка XVI века када се први пут помиње у историјским изворима, не искључује могућност постојања насеља у ранијем периоду. Можда легенде које постоје у народу о настанку

појединих места имају извесне историјске подлоге али се оне тешко могу доказати. Тако се у селима околине Београда прича да је Кумодраж најстарији од свих насеља па и самог Београда. В. Богић¹ забележио је предање да је Куманово, како се раније звало данашње село Кумодраж, имало 800 кућа и више лепих цркава „да је ту село било пре но град Београд и да су људи одатле ишли и зидали град“. И поред очигледних претеривања у легенди више је него вероватно да је Кумодраж морао постојати у средњем веку јер се као насељено место појављује већ у првом турском попису из 1528. године.²

Према предању породица војводе Степе доселила се у Кумодраж из Херцеговине или Лике, а према другој верзији из Лесковца или Пирота. Ове две опречне верзије указују на то да је војводина породица у Кумодраж досељена веома давно.

Основа куће је правоугаона, димензија 10 x 8 m, са три просторије, „кућом“, собом и собицом. Очувано је аутентично огњиште на коме је стари сач. Са источне стране налази се архитравни трем који захвата половину главне подужне фасаде. Кућа је зидана у дрвеном бондруку са испуном од чатме док су темељи у ломљеном камену. Кровни покривач је, судећи по висини крова, првобитно био покриван шиндром. Прозори су двокрилни, а врата једнокрилна пуна дрвена. Подови су од цигле и дашчани. Кров је четворосливни са конструкцијом од дрвених рогова и греда и покривачем од

бибер црепа. По својим основним карактеристикама кућа припада типу старије моравске куће. Лако је препознатљива по трему од правилних дрвених греда (од којих су код моравске куће новијег типа настали моравски луци). Карактеристике моравке су још и четворосливни кров покривен шиндром (цепаним јеловим или храстовим даскама) и дрвени костур објекта по коме овакве куће називају још и бондручарама. Унутрашња организација простора је такође карактеристична, подељена на „кућу“ у којој се налазило огњиште са совром за дневно коришћење и на „собе“ у којима се спавало.

Порекло овог типа куће је из Косовског поморавља, одакле се током сеоба проширила крајем XIX века и у околину Београда.

Иако постоје различите теорије о пореклу Степановића, судећи по

типу куће највероватнија је она по којој се тридесетих година XVIII века војводин чукундеда Степан управо из јужне Србије доселио у Кумодраж. Овде је изродио бројно потомство које по родоначелнику називају Степановићи. Какав је већ обичај у Срба, имена су се и у овој породици преносила с колена на колена, а с именима и судбина. Војводин деда Степан Степановић је као један од највиђенијих људи у Кумодражу војевао уз Карађорђа у I српском устанку против Турака, баш као што је то седамдесетак година касније чинио његов унук и имењак – успешно.

Живот војводе Степе Степановића био је све само не монотон и уобичајен. Као четврто дете у породици тежака, Степа није имао нарочите шансе да успе у животу. Проблем је представљала и његова крхка грађа, а да ствари буду још компликованије побринуо

се један бик који је маленом Степи распорио трбух рогом па је он преживео само захваљујући присебности стрине.

Да ли би се точак историје другачије окретао да је Степа извукао краћи штап? У оно доба, породице су у школу могле слати само једно дете, а војводин старији брат Марко је такође желео у скамије. Како би се задржала објективност, браћа су извлачила штапове - срећом по српски род, победио је Степа. После трогодишње основне школе, Степа је похађао шестогодишњу гимназију у Београду одакле се 1874. без пријемног испита уписао у 11. класу Артиљеријске школе – претечу данашње Војне Академије. Занимљиво, у овој класи је дипломирао још један светски признати војсковођа – војвода Живојин Мишић из Струганика. Школовање ове класе, после свега две године је прекинуо Српско-турски рат (1876-1878) у којем је

Степа Степановић учествовао прво као ордонанс*, а потом као командир вода истакавши се у бојевима код Курилова, Шиљеговца, Крушевца... Крајем 1876. уследило је и прво унапређење у чин потпоручника. По завршетку школовања, Степановић је преузео дужност командира вода у Крагујевачком гарнизону. Овај период његовог живота обележила је велика љубав с Јеленом Миловановић, кћерком начелника Крагујевачког среза с којом је у великој љубави и поштовању живео до краја живота.

Мало ко зна да је велики ратник у мирнодопским условима био омиљени професор у Крагујевачкој гимназији и на Војној академији, али и уредник часописа „Ратник“ и „Службени војни гласник“. Ипак, највећи допринос је дао као министар војни у доба највећих криза – Анексионе 1908/09. и у предвечерје Балканских ратова 1911/12. У два мандата, у то доба генерал Степановић (унапређен у тај чин јуна 1907) рационалним мерама је поставио темеље организације српске армије, који су се у каснијим годинама показали врло стабилним.

У I балканском рату, генерал Степа Степановић је био командант 2. савезничке армије с којом је поразио Турке на Црном врху зауевши према плану Криву паланку и Кратово. Највећи успех 2. армије у овом походу ипак је протеривање Турака из Једрена у коме је заробљена готово цела непријатељска армија. Историјске околности нису давале предах Србији. Сарајевски атентат је затекао генерала Степановића на месту заступника начелника штаба Врховне команде српске војске пошто је остарели војвода Радомир Путник био на бањском лечењу. Свестан опасности која се надвила над отаџбином, Степа Степановић је извршио веома успешну мобилизацију и распоређивање трупа за одбрану од изгледног напада, а пошто се војвода Путник вратио у земљу, генерал је поново стао на чело своје 2. армије. Управо ова армија је имала одлучујући утицај на исход Церске битке којом је почела пропаст Аустроугарске монархије. За личне заслуге у овим тешким временима за Србију, Степа Степановић је унапређен у чин војводе. Изузетне заслуге војвода Степа је имао и за још један легендарни тријумф српске армије у Колубарској бици, а светску славу је стекао пробојем Солунског фронта када је на Добром пољу и Козјаку 1918. пробио бугарске линије. Непуна два месеца од почетка пробоја Солунског фронта, српска 2. армија умарширала је у ослобођено Сарајево чиме је практично затворен круг војводине војне каријере који се отворио управо у престоници Босне и Херцеговине на Видовдан четири године раније. У Сарајеву је војвода провео последњу годину своје активне војне службе као командант сарајевске војне области. Крајем 1919. године, војвода је осетивши да му је здравље

нарушено, на сопствени захтев пензионисан. С породицом се повукао у скромну кућу у Чачку где је бавећи се око домаћинства и уживајући у кругу породице упорно избегавао свако мешање у политику иако је у више наврата имао понуду да се врати на место министра војног. Степа Степановић је преминуо 27. априла 1929. године и сахрањен је у породичној гробници у Чачку.

Због својих етнографских карактеристика и историјског значаја кућа у којој се родио један од највећих војсковођа модерног доба, проглашена је за културно добро од великог значаја (Службени гласник РС бр. 28/83). Као примерак народне архитектуре њен значај расте с обзиром на мали број очуваних кућа овог типа у најужој околини Београда. Из ове скромне сеоске куће потекао је човек чије име представља синоним ослобођења Србије, генерал који је савезницима донео прву победу у Великом рату.

У периоду од 1984. до 1990. године, према пројектима Завода за заштиту споменика културе града Београда, изведени су обимни конзерваторско-рестаураторски радови на кући и два помоћна објекта али никада није завршена предвиђена реконструкција целог комплекса који није заживео као меморијални комплекс с различитим едукативним садржајима.

Током 2013. године у Заводу је израђен пројекат санације, који ће уз подршку града Београда ускоро бити реализован.

Напомене:

¹ В. Богвић, *Гласник српског ученог друштва књига II, свеска XIX*.

² Др. Хазим Шабановић, *Турски извори за историју Београда, књига I, Београд 1964.*

* ордонанс-официр (*fr.ordonnance-officier*) вој. млађи официр додељен на службу вишем официру (команданту), ради извршавања његових наређења

Извори:

Документација ЗЗСКГБ, Досије споменика културе, Родна кућа војводе Степе Степановића, СК 126.

Саво Скоко; Петар Опачић (1990). *Војвода Степа у ратовима Србије 1876-1918 (Шесто издање ед.)*. Београдски издавачко-графички завод.

Birth House of Field Marshal Stepa Stepanović

1 Vrčinska St., Kumodraž

Cultural property of great importance

Димњак, детаљ
Chimney, detail

Originally a village, Kumodraž changed over the centuries, became absorbed by the city and eventually lost its rural character. A mid-19th-century legacy left to us is the farmhouse in which the illustrious Serbian military commander of the First World War, Field Marshal (Vojvoda) Stepa Stepanović, was born on 12 March 1856.

The dearth of written material on the village of Kumodraž in the middle ages, i.e. before the earliest reference dating from the beginning of the 16th century, does not necessarily mean that a settlement had not existed there. Local legends about the origin of settlements may be

grounded in historical fact, but are difficult to prove. Those circulating in the villages around Belgrade have it that Kumodraž is the oldest of all, even older than Belgrade town. A legend written down by V. Bogić¹ has it that Kumanovo, as Kumodraž was called previously, had 800 households and several beautiful churches, that a village had been there before Belgrade was built, and that people from the village went to work on its construction. All exaggerations put aside, it is very likely that Kumodraž existed in the middle ages because it features in the first Ottoman property census records of 1528.²

Огњиште, унутрашњост куће
Hearth

Детаљ – изглед подрумског зида
Cellar wall, detail

Tradition has it that the Stepanović family had moved to Kumodraž either from Herzegovina or Lika, or from Leskovac or Pirot. The two different stories suggest that the family must have settled in Kumodraž quite a long time ago.

The house is oblong in plan, 10 by 8 m, and has three rooms: the “house”, the room and the small room. The original hearth with a typical cooking vessel (sač) has survived. A recessed porch beneath the roof supported by posts occupies half the length of its longer east side. It is a timber-framed house with wattle and daub infilling and stone foundations. Judging by its pitch, the roof was originally covered with wooden shingles. The house has double glazed casement windows, single-leaf doors, and plank and brick floors. The hipped roof structure uses timber rafters and beams and is covered with beaver tail tiles. By its main features, the house belongs to the older Morava house type, popularly known as “Moravka”. It is easily recognisable by the porch with regularly spaced wooden posts (which evolved into “Morava arches” in the younger house type). The Moravka is also characterised by its hipped roof covered with wooden (oak or fir) shingles and by its timber frame. The layout is also characteristic: it consists of the “house” with a hearth and a low dining table (sovra), where the family spent the day, and “rooms”, where they slept. The house type originated in Kosovo (Kosovsko Pomoravlje) and spread with Serbian population migrations, reaching the environs of Belgrade in the late 19th century.

Judging by the type of the Stepanović house, the most likely of the different hypothesis about the family origin is that the Field Marshal's great-great-grandfather came to Kumodraž from southern Serbia. His many descendants bore the family name Stepanović after him as the family founder. Personal names are transmitted from grandparent to grandchild, as is a widespread custom among the Serbs, and personal destinies seem to be transmitted with them as well. The Field Marshal's grandfather, Stepa, was one of the village notables and fought alongside Karadjordje in the First Serbian Uprising against the Ottomans (1804), just as his grandson and namesake gloriously did some seventy years later.

The life of Field Marshal Stepa Stepanović was all but ordinary and uneventful. The fourth child in a farmer family, Stepa had little prospect of success in life. Moreover, he had a frail physique and, to make things worse, he got his belly ripped open by a bull and survived only owing to his aunt's prompt reaction.

Would the wheel of history have rolled differently had Stepa Stepanović drawn the short straw? The farmer families could only afford to send one child to school, and both Stepa and his older brother Marko wanted to go to school. To exclude subjectivity, the brothers drew straws and, luckily for the Serbian nation, Stepa won. After the three-year elementary school, he completed the six-year secondary school in Belgrade and in 1874, without having to take the qualifying exam, enrolled in the 11th

*Споменик Степи Степановићу у Кумодражу
Monument to Stepa Stepanović in Kumodraž*

class of the Artillery School, the precursor of today's Military Academy. It may be interesting to note that yet another famous general graduated from the same class: Živojin Mišić, born in Struganik. After two years, their schooldays were cut short by the Serbo-Ottoman war (1876–78), in which Stepa Stepanović at first served as a batman and then as a platoon leader, and excelled in the battles of Kurilovo, Šiljegovac, Kruševac etc. In late 1876 he was promoted to second lieutenant. Having completed his military education, Stepanović was posted as a platoon commander to the Kragujevac Garrison. This period of his life was marked by a romantic love with Jelena Milovanović, the daughter of the governor of Kragujevac District, whom he married and lived with in love and mutual respect until the end of his life.

It is little known that in times of peace the great general was a much-loved teacher at the Kragujevac Grammar School and at the Military Academy, as well as the editor of the *Ratnik* (Soldier) and *Službeni vojni glasnik* (Official Military Gazette). He served as war minister during worst crises: the Annexation crisis in 1908/9 and on the eve of the Balkan wars in 1911/12. The groundwork for a rational organisation of the Serbian armed forces that General Stepanović (he was promoted to the rank in June 1907) laid during his two ministerial terms proved to be very solid.

In the First Balkan War, General Stepa Stepanović served as Commander of the 2nd Allied Army, which defeated the Ottoman forces at Crni Vrh, and seized Kriva Palanka and Kratovo. Yet, the 2nd Army's biggest success in this campaign was the expulsion of the Ottomans from Edirne, where almost an entire enemy army was captured. But for Serbia, there was no respite. The news of the assassination of Franz Ferdinand in Sarajevo found General Stepanović at the post of Acting Chief of the General Staff, in place of the aged and ailing Field Marshal Radomir Putnik, who was abroad for medical reasons. Aware of the threat looming over his homeland, Stepa Stepanović carried out mobilisation and deployed troops for defence against the likely attack. With Field Marshal Putnik back in the country, General Stepanović resumed his post as Commander of the 2nd Army. The 2nd Army was vital for the outcome of the Battle of Cer, which marked the beginning of the end of the Habsburg Monarchy. For his outstanding services to the country in such difficult times he was promoted to field marshal. He was responsible for yet another legendary triumph of the Serbian army, at the Battle of the Kolubara, and gained worldwide renown after the breach of the Bulgarian lines at Dobro Polje and Kozjak on the Salonika (Macedonian) Front in 1918. Less than two months after the breakthrough operations began, the Serbian 2nd Army marched into liberated Sarajevo, whereby his military career practically came full circle, as it was there that it had begun to gather momentum four years earlier. The Field Marshal

spent the last year of active duty in Sarajevo, as Commander of the Sarajevo Military Area. In late 1919, he felt his health was declining and was retired at his own request. He settled in Čačak with his family, where he lived a peaceful family life in his unpretentious home, away from politics, declining all offers to resume the office of war minister. Stepa Stepanović died on 27 April 1929 and was buried in the family vault in Čačak.

For its ethnographic value and historical significance the house in which one of the greatest generals in contemporary history was born has been designated as a cultural property of great importance (Službeni glasnik SRS no. 28/83). Its value as an example of vernacular architecture is even greater given the small number of the surviving houses of the type in Greater Belgrade. From this humble farmhouse came a man whose name is synonymous with the liberation of Serbia, the general who won the first victory for the Allied camp in the Great War.

An extensive conservation and restoration project for the house and two auxiliary structures developed by the CHPBI was carried out between 1984 and 1990, but the planned development of the site into a memorial complex which would offer a variety of educational content has never been completed.

A repair plan prepared by the CHPBI in 2013 will soon be carried out with the support of the city council.

Notes

¹V. Bogić, in *Glasnik Srpskog učenog društva* II/XIX.

²Hazim Šabanović, *Turski izvori za istoriju Beograda, vol. I* (Belgrade 1964).

Sources

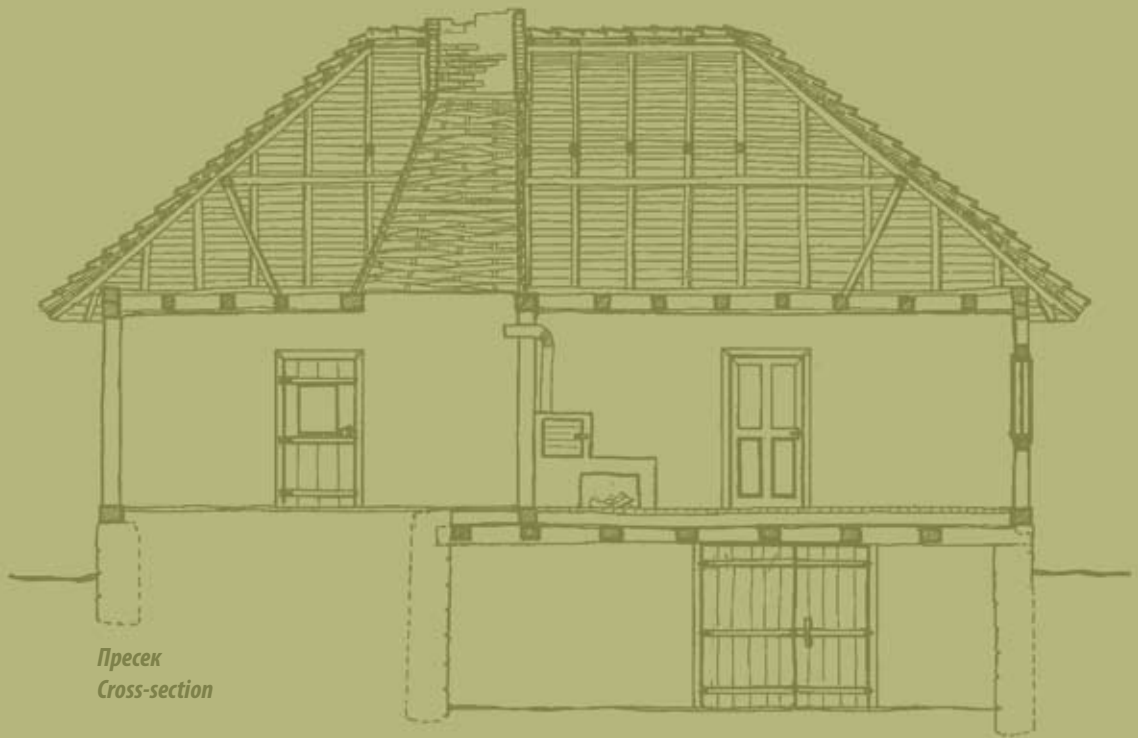
CHPBI Documentation, Cultural Property File: *Rodna kuća vojvode Stepe Stepanovića, SK 126*

Savo Skoko and Petar Opačić, Vojvoda Stepa u ratovima Srbije 1876–1918, 6th ed. (Belgrade: BIGZ, 1990)

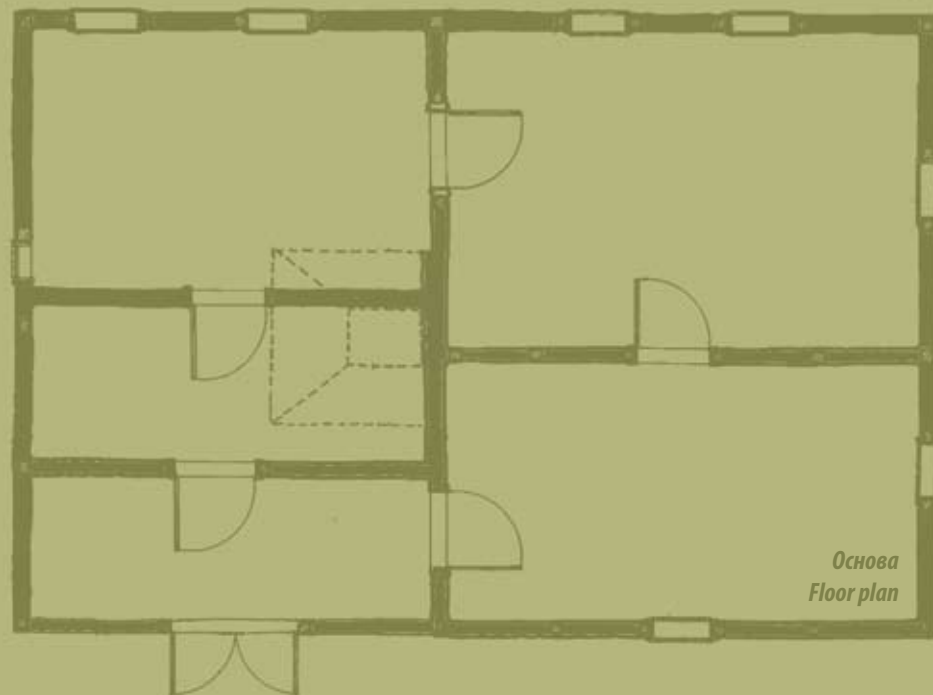
For more see N. Živković, *Narodno graditeljstvo – spomenik kulture danas* (Belgrade 2007), and “Gročanske kuće – paradigma vremena”, *Nasledje* XII (2011).

Војвода Степа у разговору са престолонаследником Александром у Првом светком рату (1914-1918) (извор: <http://scr.digital.nb.rs/document/UBSM-album-1914-1918>)
Field Marshal Stepanović in conversation with Crown Prince Alexander during the First World War (available at <http://scr.digital.nb.rs/document/UBSM-album-1914-1918>)

Пресек
Cross-section

Основа
Floor plan

Родна кућа војводе Степе Степановића

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: Нела Мићовић, директор

Текст: Ана Сибиновић

Лектура: Анђелка Ковачевић

Превод: Марина Адамовић Куленовић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић

Фотодокументација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Тираж: 1000 примерака

Штампа: Графостил, Крагујевац

Београд, 2013. година

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу
и Министарство културе и информисања Републике Србије

СРР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

728.3(497.11 Београд)(036)

СИБИНОВИЋ, Ана, 1976-
Родна кућа војводе Степе Степановића =
Birth House of Field Marshal Stepa
Stepanović / [Текст Ана Сибиновић ; превод
Марина Адамовић Куленовић ; фотографија
Снежана Неговановић]. - Београд : Завод за
заштиту споменика културе града Београда
= Cultural Heritage Preservation Institute of
Belgrade, 2013 (Крагујевац : Графостил). -
10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл.
превод. - Подаци о ауторки преузети из
колофона. - Текст штампан двостручно. -
Тираж 1.000. - Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-81157-96-1

а) Београд - Родна кућа војводе Степе
Степановића - Водичи
COBISS SR-ID 204083980

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade